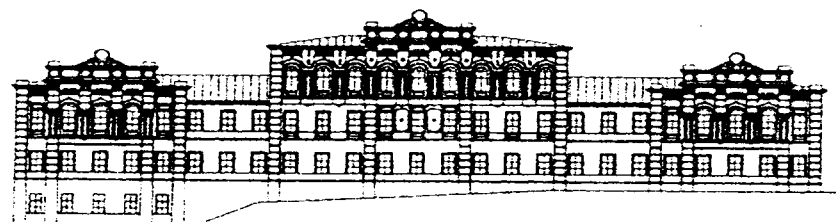

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Вісник

Харківської державної
академії культури

Збірник наукових праць

Випуск 14

Харків, ХДАК, 2004

УДК [002+008+01+02+037+93/94](06)

ББК 71.я54+63.3(4УКР)я54+73.я54+78.я54+74.0я54

В36

*Рекомендовано до друку вченою радою
Харківської державної академії культури
(протокол № 14 від 24.06.2004 р.)*

Затверджено Постановою ВАК України:
08.09.1999 р. як фахове видання з історичних наук (*Перелік № 2*);
09.02.2000 р. як фахове видання з педагогічних наук (*Перелік № 4*)

Редакційна колегія:

В. М. Шейко, доктор історичних наук;
Н. М. Кушнарєнко, доктор педагогічних наук
(відповідальний редактор);
В. О. Ільганаєва, доктор історичних наук
(заступник відповідального редактора);
Т. О. Дмитренко, доктор педагогічних наук;
Л. А. Дубровіна, доктор історичних наук;
В. В. Кравченко, доктор історичних наук;
С. Г. Кулєшов, доктор історичних наук;
Л. С. Нечепорєнко, доктор педагогічних наук;
М. С. Слободяник, доктор історичних наук;
Л. Я. Філіпова, доктор педагогічних наук;
А. С. Чачко, доктор педагогічних наук;
А. А. Соляник, кандидат педагогічних наук
(відповідальний секретар)

Вісник Харківської державної академії культури: Зб. наук.
В36 пр. Вип. 14 / Харк. держ. акад. культури; Відп. ред.
Н. М. Кушнарєнко, проф., д-р пед. наук. – Х.: ХДАК, 2004. –
295 с.

ISBN 966-7352-66-8

У науковому збірнику розглядаються методологічні, історичні, теоретичні, методичні та організаційні проблеми культурологічної, інформаційної, бібліотечної діяльності; сучасні тенденції розвитку культурології, педагогіки, інформатики та наук документно-комунікаційного циклу.

Для науковців, викладачів, аспірантів, докторантів, працівників сфер культурологічної, інформаційної та документно-комунікаційної діяльності.

УДК [002+008+01+02+037+93/94](06)

ББК 71.я54+63.3(4УКР)я54+73.я54+78.я54+74.0я54

ISBN 966-7352-66-8

© Харківська державна академія
культури, 2004

УДК 378.14

А. І. ПРОКОПЕНКО

ЗАСОБИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Аналізуються засоби модернізації вищої педагогічної освіти. Особлива увага приділяється засобам перспективного управління в педагогічній системі вищого навчального закладу.

Анализируются средства модернизации высшего педагогического образования. Особенное внимание уделяется средствам перспективного управления в педагогической системе высшего учебного заведения.

The means of modernization of higher pedagogical education special attention to the perspective means of management in the pedagogical system of higher education is devoted.

Модернізація системи освіти України на засадах особистісно орієнтованої, суб'єкт-суб'єктної парадигми вимагає докорінної перебудови підготовки майбутніх учителів, вихователів, викладачів вищої школи. «Не тільки гуманна педагогічна етика має утвердитись у навчальних закладах. Не менш важливим є застосування особистісно-орієнтованих педагогічних технологій. Їх суттєвими ознаками є навчання і виховання особистості з максимально можливою індивідуалізацією, створенням умов для саморозвитку і самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей. Такий тип навчання ґрунтується на діалозі, моделюванні ситуації вибору, вільному обміні думками, авансуванні успіху» (В. Г. Кремень) [1, с. 11].

Проте у підготовці фахівців для системи освіти перехід від авторитарно-узагальненої до особистісно-орієнтованої моделі навчання і виховання відбувається досить повільно. Назріла низка гострих соціально-педагогічних суперечностей:

- між наявними нормативно-правовими передумовами здійснення особистісно-орієнтованого навчання майбутніх учителів (Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, Програма «Учитель») і відсутністю науково обґрунтованого педагогічного процесу та концептуально об'єднаної системи засобів практичного здійснення;
- між потребами особистості майбутнього вчителя у професійному самовираженні, розвитку ініціативи, самостійності, твор

чих нахилів і наявністю залишків суб'єкт-об'єктних відносин, авторитаризму, що гальмують її соціальну і пізнавальну активність, формування професійної компетенції;

- між необхідністю реалізації в системі освіти державно-громадського управління, перспективних форм педагогічного і соціального управління і недостатньою розробленістю теоретико-методологічних, технологічних та методичних засад управління процесами навчання і виховання студентів вищих педагогічних закладів освіти.

У педагогічній науці проблеми особистісно-орієнтованого навчання і виховання розглянуто у працях І. Д. Беха, В. О. Белоусової, А. М. Бойко, В. В. Костіної, В. Г. Кременя, І. Ф. Прокопенка, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської, О. Я. Чебикіна, І. С. Якиманської та інших учених. І. Д. Бех у своїй книзі «Виховання особистості» пише: «У сучасній школі, на жаль, ще існує погляд на методи виховання як засіб переважного подолання негативних тенденцій у розвитку особистості, засіб перевиховання, а не спрямованого формування суспільно значущих властивостей і якостей. Це є свідченням укоріненого ставлення до учня як об'єкта виховної дії, ігнорування його ролі як суб'єкта діяльності» [2, с. 4]. Автор стверджує, що особистісно-орієнтоване виховання має спиратися на міжособистісну комунікацію учителя і учнів як основний засіб впливу, причому «навіювання, маніпулювання, примус розглядаються такими, що не відповідають гуманізації виховного процесу, оскільки їх цілі та зміст оцінюються неприйнятними з погляду моралі» [3, с. 4]. Усе вищезазначене повністю відноситься і до вищої школи.

Таким чином, в умовах модернізації освітньої галузі, наукових пошуків у напрямі гуманізації, гуманітаризації, реалізації особистісно-орієнтованого навчання і виховання, ступінь розробленості наукових засад управління процесами в педагогічній системі вищого закладу освіти, на нашу думку, є недостатнім. Тому ми вважаємо актуальним звернення до проблеми управління процесами навчання, виховання, розвитку майбутніх учителів в умовах застосування особистісно-орієнтованих технологій і методик.

Концепція дослідження ґрунтується на таких основних положеннях: особистісно-орієнтоване навчання і виховання студентів є нагальним завданням процесу модернізації вищої педагогічної освіти в Україні; воно має відбуватися на засадах антропосфероцентричної парадигми через поєднання системного, культурологічного, ресурсного, особистісно-діяльнісного, факторного і кібернетичного підходів, активізацію механізмів індивідуально-особистісного і

соціально-професійного саморозвитку, забезпечує формування гуманно спрямованої особистості майбутнього вчителя – компетентного професіонала, здатного до вирішення завдань, поставлених перед сучасною середньою і вищою школою.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на такому припущенні: неперервний цілісний процес особистісно-орієнтованого навчання і виховання майбутнього вчителя у системі вищої педагогічної освіти може забезпечуватись через взаємозв'язок стратегічного управління з боку держави і громадськості, а також соціального і педагогічного управління, що мають перспективне спрямування. Часткова гіпотеза дослідження ґрунтується на таких умовах і вимогах: виявлення сутності та значення реалізації взаємозв'язку видів управління в педагогічній системі вищого закладу освіти; обґрунтування перспективної спрямованості видів управління; з'ясування етапів здійснення особистісно-орієнтованого навчання; конструювання педагогічного середовища і відповідної науково-методичної системи засобів його здійснення у практиці вищого педагогічного закладу освіти.

Методологічну основу дослідження складають: антропологічно-роцентрична парадигма, що проголошує коеволюційний розвиток людини і природи (В. О. Єнгельгардт); системний підхід до розгляду системи освіти як системи управління процесами навчання, виховання, розвитку, соціалізації особистості; культурологічний підхід, що проявляє себе у двох основних напрямках: розгляді компонентів педагогічної системи та педагогічного процесу як цінностей для людини, що навчається, а також оптимального вибору технології та методики особистісно-орієнтованого навчання і виховання; ресурсний підхід, що дозволяє оцінити можливості суб'єктів педагогічної системи (викладач, студент) до впровадження особистісно-орієнтованого змісту, методів, форм спільної діяльності; факторний підхід, що вимагає розглянути дію основних факторів у педагогічному процесі: об'єктивного, суб'єктивного, особистісного, людського, інтеграції, диференціації, глобалізації; особистісно-діяльнісний підхід забезпечує розгляд процесів у педагогічній системі як реалізації спільної продуктивної діяльності учасників педагогічного процесу із конкретизацією цілей, мотивів, дій, операцій, способів управління, контролю, корекції, аналізу результатів, які сприяють усебічному розвитку особистості; кібернетичний підхід дозволяє розробити моделі педагогічного процесу, відповідні різним способам управління (пряме, співуправління, самоуправління).

Аспектний аналіз дозволяє розглянути основні поняття, що застосовуються у дослідженні: стратегія, стратегічне управління, перспектива, перспективне управління, педагогічне і соціальне управління та ін. Поняття стратегії широко використовується в менеджменті, теоріях державного управління, інших галузях науки. М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі так визначають це поняття: «Стратегія (від гр. Strategos – мистецтво генерала) – детальний багатосторонній комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії організації та досягнення її цілей» [4, с. 383]. Інший фахівець із менеджменту – Р. Л. Дафт – надає таке визначення: «Стратегія – план, що описує напрям на досягнення цілей організації через розподіл ресурсів, а також послідовність дій у середовищі» [5, с. 810]. Порівняння наведених визначень показує, що родовим до поняття «стратегія» є план, але в першому визначенні, розробленому в широкому розгляданні, вказані такі характеристики плану: детальний, багатосторонній, комплексний, а також його призначення – забезпечити здійснення місії організації, тобто необхідності її діяльності і досягнення мети. Друге визначення стратегії представляє її у більш вузькому розумінні як план, що призначений для досягнення мети. Слід відзначити, що серед цілей організації, в основу якої покладено певну стратегію, є й стратегічні цілі, що описують стан організації в майбутньому. Стратегічне управління (strategic management) – це набір рішень і дій з формулювання і втілення стратегії. Аналіз показує, що головним моментом стратегічного управління є прийняття і застосування рішень.

Зазвичай, стратегія розробляється керівництвом організації, але її реалізація передбачає участь усіх рівнів управління. М. Мескон, Альберт і Ф. Хедоурі зазначають, що «...стратегічний план має розроблятися з огляду на перспективу всієї корпорації, а не конкретного індивіда» [4, с. 283]. На відміну від стратегічного, соціальне і педагогічне управління розраховані на майбутнє, на перспективу, яка стосується кожного індивіда. Саме в цьому й полягає сутність особистісно-орієнтованого навчання і виховання, що здійснюється в педагогічній системі вищого закладу освіти.

Стратегія управління освітою, представлена в Національній доктрині розвитку освіти, включає її загальну характеристику (п.п. 21, 22) і власне план (п. 23) [6, с. 147-148]. Стратегія управління освітою України характеризується як державно-громадська, відкрита і демократична. Вона має враховувати регіональні особливості,

тенденції до автономії закладів освіти, а також конкурентоспроможність послуг. Завданнями системи освіти є досягнення наукового, аналітичного, інформаційного супроводу управлінських рішень, подолання розрізненості даних. Аналіз показує, що серед завдань головним є забезпечення науково-інформаційних засад прийняття управлінських рішень, які мають бути оптимальними та адаптивними з урахуванням визначених критеріїв та обмежень.

План модернізації управління освітою передбачає такі основні напрями: оптимізацію структур управління, його децентралізацію, перехід до програмно-цільового управління, запровадження нової етики управлінської діяльності, створення систем моніторингу ефективності управлінських рішень, впровадження нових інформаційних технологій в освіті та ін.

План має забезпечити мету системи освіти, яка «полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України» [6, с. 138]. Місія системи освіти як загальна мета, в якій чітко визначена необхідність її існування та призначення, відбиває пріоритетні напрями діяльності через її зміст, принципи, методи і форми. Аналіз напрямів модернізації управління освітою показує, що зміст діяльності полягає в оптимізації структур управління, децентралізації освіти, переходу до програмно-цільового управління. Структура стратегічного управління включає такі взаємопов'язані між собою компоненти: організацію як об'єкт управління, цілі, аналіз інформації (зовнішньої, внутрішньої), обґрунтування критеріїв діяльності організації та обмежень (часових, матеріальних, духовних), аналіз стратегічних альтернатив, вибір стратегії (прийняття рішення), реалізації стратегії, її оцінка. Децентралізація управління в освіті передбачає перерозподіл функцій та повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами з метою підвищення ефективності управління. В новій моделі системи управління освітою передбачено врахування громадської думки при прийнятті управлінських рішень, внаслідок чого очікується зміна функцій, структури, стилю центрального і регіонального управління освітою.

Підхід до управління за цілями відпрацьований у виробничій сфері. П. Друкер першим обґрунтував концепцію програмно-цільового підходу до управління як методу підвищення ефективності організації [7]. В управлінні педагогічними системами цей метод застосовувався, починаючи з 80-х рр., коли почав здійснюватися

перехід від адміністративно-функціонального підходу до цільового. Цільове управління містить декілька взаємопов'язаних етапів: формування генеральної мети організації, декомпозиція мети за рівнями управління, вимірювання результатів на кожному рівні. Призначення методу, на думку А. Райа, полягає у здійсненні взаємозв'язку мети з процесом контролю, що зменшує негативні наслідки контролю для людини [8, с. 11]. Програмно-цільовий метод реалізує перспективне управління, тому що в ньому основна увага приділяється намаганню завбачити майбутнє, вплинути на нього, а не реагувати тоді, коли подія вже мала місце.

Даний метод управління має розповсюдження у виробничій сфері, де загальну і часткові цілі можливо описати кількісно. Поєднання двох підходів (цільового і програмного) забезпечує новий, більш ефективний вид управління, «сутність якого полягає у досягненні стратегічних завдань через відповідні цільові програми розвитку» [9, с. 34]. У системі освіти стратегічні завдання виробляються на державному рівні, а на рівні освітніх установ – цільові програми розвитку. Програма розвитку призначена для організації поточної та перспективної діяльності. Вона містить відомості про вихідний стан, модель організації в майбутньому, а також опис змісту діяльності, послідовність етапів, відповідних ним засобів досягнення бажаного результату.

Від традиційних планів програма розвитку відрізняється спрямованістю на майбутнє, на оптимальне функціонування організації не тільки у даний момент, але й у перспективі, вона має інноваційну основу, забезпечує системність впровадження нововведень, реалізує технологічний підхід у досягненні мети, забезпечує узгодженість між рівнями системи освіти. Цим критеріям відповідають Програми Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди з виконання завдань і пропозицій, поставлених II Всеукраїнським з'їздом працівників освіти та Державною програмою «Учитель».

Перший критерій – спрямованість на перспективу (на майбутнє) – знайшов своє відображення у таких заходах ХДПУ ім. Г. С. Сковороди з виконання завдань і пропозицій, поставлених II Всеукраїнським з'їздом працівників освіти: ліцензування спеціальностей: хореографія, хімія, інформатика; підготовка методичних матеріалів з впровадження 12-бальної шкали оцінок навчальних досягнень студентів; розробка цільової програми впровадження дистанційного навчання студентів – заочників; розробка

додаткових заходів щодо залучення до навчання талановитої молоді; визначення перспективної потреби регіону в педагогічних працівниках різних спеціальностей і обсягу прийому до університету.

Критерій спрямованості на перспективу (на майбутнє) було застосовано у виробленні таких заходів ХДПУ ім. Г.С. Сковороди щодо виконання державної програми «Учитель»: розробити концептуальні засади кредитно-модульної системи організації навчального процесу та визначити особливості формування навчальної програми підготовки фахівців; провести підготовчу роботу і взяти участь в експерименті з кредитно-модульної системи підготовки фахівців у контексті Болонської угоди; ліцензувати спеціальності: музика, соціальна педагогіка, соціальна робота; створити умови для здобуття повної вищої освіти на базі освітньо-кваліфікаційних рівні «молодший спеціаліст» та «бакалавр»; підготувати пропозиції щодо підготовки фахівців з викладання іноземної мови; розробити заходи щодо забезпечення технічної та технологічної модернізації навчального процесу; підготувати пропозиції стосовно державних стандартів вищої педагогічної освіти; поповнити фонди бібліотеки сучасними інформаційними засобами, створити локальну бібліотечну комп'ютерну мережу, комп'ютерні читальні зали та фонди навчальної літератури на магнітних носіях та ін.

Другий критерій – наявність з оптимального функціонування педагогічного університету:

- а) стосовно виконання завдань і пропозицій, поставлених II Всеукраїнським з'їздом працівників освіти: розробити план видання та перевидання навчально-методичних посібників, дидактичних засобів; розробити нове положення про педагогічну практику; заходи з удосконалення післядипломної педагогічної освіти; кваліфікаційні характеристики педагогічних працівників III-IV освітньо-кваліфікаційних рівнів; розробити і впровадити нові навчальні плани та освітньо-кваліфікаційні програми з усіх ліцензованих спеціальностей та ін;
  - б) щодо виконання Державної програми «Вчитель: модернізація змісту підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників регіону, поліпшення культурологічної, мовної, психолого-педагогічної, комп'ютерної, методичної і практичної підготовки; створення банку даних авторських програм, розробка узгоджених навчальних програм університету, педагогічних коледжів та інституту післядипломної освіти та ін.
- Третій критерій – реалізація технологічного підходу в освіті

- а) стосовно виконання завдань і пропозицій, поставлених II Всеукраїнським з'їздом працівників освіти: розробити навчально-методичне забезпечення дисциплін з впровадженням нових педагогічних технологій – особистісно-орієнтованих та інформаційно-комунікаційних; продовжити роботу з підготовки вчителя інтегрованих навчальних дисциплін, а також впровадження неперервної педагогічної практики;
- б) щодо виконання Державної програми «Вчитель»: надати пропозиції МОНУ стосовно формування плану-замовлення на проведення університетом та АПН України наукових досліджень з проблеми змісту педагогічної освіти, ефективних технологій навчання і виховання; сучасних моделей підготовки вчителя, інтеграції національної педагогічної освіти у світовий освітній простір, вивчення та поширення вітчизняного та зарубіжного передового педагогічного досвіду та ін.

Аналіз програм розвитку Харківського державного педагогічного університету, прийнятих на виконання Державної програми «Учитель», завдань і пропозицій, поставлених II Всеукраїнським з'їздом працівників освіти, показує, що вони спрямовані на перспективу, враховують концептуальну модель університету, включають засоби, що мають інноваційний характер, забезпечують системність уведення нововведень, реалізують технологічний підхід в освіті.

Подальші дослідження проблеми модернізації системи вищої педагогічної освіти здійснюватимуться у напрямі аналізу взаємозв'язку планів розвитку університету з планами розвитку факультетів, кафедр, окремих викладачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кремень В.Г. Про стан освіти в Україні та національну доктрину її розвитку: доповідь на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти // Матеріали II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти / В.Г. Кремень, – К., 2002. – С. 11.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
4. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основи менеджмента: Пер. с англ. – / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1998. – 800 с.

5. Дафт Р.Л. Менеджмент / Р.Л. Дафт. – СПб.: Питер, 2000. – 832 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти / Матеріали II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти. – К., 2002. – С. 137-156.
7. Drucker P.F. The Practice of Management / P.F. Drucker. – New York: Harper and Row, 1954.
8. Raia A.P. Managing by Objectives / A.P. Raia. – Glenview, Ill: Scott, Foresman, 1974. – С. 11.
9. Мармаза О.І. Проектний підхід до управління навчальним закладом / О.І. Мармаза. – Харків: Основа, 2003. – 80 с. – (Серія «Бібліотека журналу «Управління школою» (Вип. 12).

Надійшла до редколегії 19.07.2004 р.

УДК 378.147:811.1.

О. С. ЧАСТНИК

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Наведено характеристику методики навчання через прийняття рішень (методу проектів) у вищих навчальних закладах освіти, розглянуто можливості застосування цього методу на заняттях з іноземної мови

Приведена характеристика методики обучения путем принятия решений (метода проектов) в высших учебных заведениях, рассмотрены возможности применения этого метода на занятиях по иностранному языку

The author describes the method of teaching based on decision-making (the method of project-making) as well as the possibilities of employing this method in a foreign language class.

Сьогодні вища школа прагне готувати фахівців, здатних швидко реагувати на стрімкі зміни професійних ситуацій в умовах широкого доступу до інформації. Відповідно змінюється й характер взаємовідносин «викладач – студент». Структура й зміст навчального процесу переглядаються з тим, щоб навчити студента самостійно працювати з великим обсягом інформації, адекватно оцінювати проблемну ситуацію і знаходити шляхи її вирішення. Таким чином, на перший план виходить розвиток особистості студента та способів його професійної поведінки.

При такому концептуальному підході освітні програми